

PÁLFFY BÉLA HEGEDŰS NÁNDOR ADY-KÖNYVÉBEN

Lessing *Die Rettung des Horaz* c. tanulmányában megvédi Horatiust a felbukkanó irodalmi vádakkal szemben és rámutat ezeknek névcseréből és félreértésekből való eredetére. Bevezetésül ezt a vallomást teszi: „... én magam nem találok kellemesebb feladatot számomra, mint híres emberek nevét megvizsgálni, a halhatatlanságra való jogukat mérlegelni, a rajtuk érdemtelenül esett foltokat letörölni, méltatlan meghurcolás folytán rajtuk ejtett mocsktól megtisztítani: röviden: mindent erkölcsi értelemben megtenni, amit az, akire egy képtár gondozása van bízva, fizikailag elvégez.”

Nekem most, mikor egy nem híres, de valamikor a nyilvánosság előtt működő és most az irodalmi nyilvánosság elé vont férfiú emlékezetét akarom megvédeni, ehhez az a kellemetlen érzésem vegyül, hogy ezt egy Ady-kutatóval szemben kell megtennem, aki Ady élettörténetének több téves adatát helyesbítette, és akihez kellemes nagyváradi szálak fűznek. Hegedűs Nándorról van szó, akinek adatai megbízhatatlanok, ha nem írott dokumentumokkal bizonyít, hanem pusztán emlékezőtehetségre támaszkodik, és pedig alighanem a sok hirlapírói benyomás miatt téveszti meg. Rólam pl. azt írja *Ady Nagyváradon* c. könyvében: „Kardeván egy évig, 1902-ben engem is tanított.” Pedig sohasem tanítottam. A budapesti Gyakorló Főgimnáziumból 1902 március 6-án érkeztem Váradra, hogy egy súlyos beteg, 24 éves tanárt helyettesítsek. A VII. osztályban vettem át a magyar irodalomtörténet tanítását, Hegedűs pedig Dutka Akossal a VIII. osztályba járt és a kezemben lévő *Értesítő* tanúsága szerint is sikeresen érettségizett. Az önképzőkört akkor még szintén nem én vezettem, de meglátogattam és mindkettőjük működéséről tudomást szereztem.

Pálffy Béláról, a klérus lapjának, a *Tiszántúlnak* segédszerkesztőjéről, de igazi képviselőjéről, lelkéről, aki a reáliskolában római katolikus hittant tanított, azt írja Hegedűs Nándor, hogy amikor Pálffy Béla öccse nagy beteg volt, ennek felesége, Gulácsy Irén, a Hegedűs főszerkesztőségében megjelenő *Nagyváradi Napló* belső munkatársa sógorához, Pálffy Bélához fordult anyagi segítségért, aki akkor már vidéki plébános volt. Pálffy Béla azt válaszolta neki levélben, hogy kérésének nem tehet eleget, mert minden pénzre szüksége van apáti ékszer beszerzésére. Többet nem mond Pálffyról, az olvasóban tehát az az „adat” marad meg, mint Pálffy jellemző lelketlenség. Ez pedig merőben ellenkezik azzal, amit Pálffy jelleméről tudok több évi tapasztalat alapján. Azokat kortársaimmal is tudom igazolni. De ellenkezik azzal a nagyrabecsüléssel is, amellyel Ady nyilatkozott felőle, s amelyet róla szóló cikkeiből idézek.

Annakidején azt írtam róla: körülbelül 30 éves, hatalmas termetű ember, csupa szellem és jószág. Ma is azt vallom. Felekezeti elfogultsággal senki sem vádolhat engem, hiszen apai és anyai ágon régi szepesi evangélikus családból származom. Nagyvárad formáló erejét is érzem magamon, azért látom Adyban is Várad hatását.

Hogy Pálffy milyen melegsívű, mindig segíteni kész ember volt, mutatják a következő példák is. Az a fiatal tanár, akit helyettesítettem, 1902 decemberében gégesorvadásban meghalt. Pálffy temette. A temetés utáni napon azt mondta nekem, hogy az özvegy anyagi zavarban van, egyrészt a temetési költségek miatt, másrészt, mert el akar költözni Váradról. Ő szívesen megsegíti, de készpénz híján ezt csak váltóval teheti, írjam alá én is. Természetesen megtettem, többet aztán a váltóról nem hallottam. Hogy pedig miért nem volt pénze Pálffynak, azt is tudom. Fizetése csekély volt, de mint a katolikus legényegylet vezetője (erről alább

Ady szavát is fogjuk hallani) anyagi áldozattal lehetővé tette, hogy fiatal iparosok önállósítsák magukat. Maga igénytelen, puritán életet élt.

Hegedűs Nándor szembe helyezi a maga Pálffy-portróját az Ady által rajzolttal, mikor adathelyesbítő eljárásának okát kifejtve, bátran felteszi a kérdést: „Megáll-e például az az arckép, amit Ady Endre elvi ellenfeléről, Pálffy Béla nagyváradi lelkésztől írt? Milyen karriert csinált Pálffy Béla és milyen ember volt? Ehhez egy adattal hozzá tudnék járulni.” S miután Pálffyt lelketlen embernek tüntette fel, így fejezi be rajzát: „Ady életének hú rajzához hozzátartozik az ilyen ellenfél portréja is.”

Bizony, Ady sokkal mélyebben látott bele Pálffy jellemébe, mint Hegedűs Nándor. Természetes, hogy Hegedűs visszaemlékezése nem merő kitalálás. Igaz lehet az a keret, hogy Gulácsy Irén a szerkesztőségben szóvá tette férjének, Pálffy Béla öccsének szorult anyagi helyzetét, esetleg azt a lehetőséget, hogy segítségért sógorához fordul; de a tisztas keretbe helyezett kép, hogy Pálffy elhárította magától a segítséget: torzkép. Alighanem azt mondta Gulácsy Irén, hogy nem fordul most a sógorához, mert ismeri jelenlegi kedvezőtlen anyagi helyzetét. Valószínűséggel cáfolom azt a lehetetlenséget, amit Hegedűs Nándor állít, de föltételezhetően, mert hihetetlen, hogy az a férfiú, aki egy tőle távol álló megsegítésére kérdés nélkül váltóra vett fel pénzt, meg ne tehetne volna ugyanezt öccsével, ha hozzáfordul.

Hogy Pálffy apát lett volna, arról semmit sem tudok, de bizonyos, hogy megérdemelte volna. Azt sem tudom, hogy mik azok az apáti ékszeresek, amikre egy apátnak kiadásai vannak, de azt tudom, hogy milyen melegszívű, kitűnő jellemű férfiú volt Pálffy Béla.

Jellemző rá a következő eset. Többen tanárok kirándultunk a révi csepkőbarlangba. Utána betértünk egy vendéglőbe, ahol csakhamar összeült egy kártyázó társaság. Abba belevonták Pálffyt is. Nagy szerencséje volt, és a pénztárcája megtelt ezüst pénzzel. Mikor aztán vonatra ültünk és a vonat elejével kocsink egy réthez ért, ahol pásztorgyerekek játszadoztak, Pálffy pénztárcájának teljes tartalmát kiszórta a rétre. A kártyán nyert pénz nem kellett neki, a gyerekeknek pedig örömet szerzett. Ez az ember nem akart volna az öccsén segíteni? Kicsiségekkel bizonyítok talán, de belevilágítanak egy ember lelkébe. Hegedűs Nándor valami tévedés áldozata lett.

Pálffyt jól ismertem, hiszen évekig együtt tanítottunk. Tanított a főutcai zárdában is, és jól emlékszem egyes esetekre, amikor kritika tárgyává tette az apácák nevelésének egyes korszerűtlenségeit. Megegyezik ez azzal a szellemmel, amelyet Ady, ha túlzottan is, jellemzett benne. Mint a *Tiszántúl* szerkesztőjét kevésbé ismertem. Senki a tanári karból nem járatta a *Tiszántúlt*, a kávéházban pedig nehezen jutott hozzá az ember, mert ott a lapnak ugyan kevés híve akadt, de épp, mivel szembe helyezkedtek vele, annál inkább olvasták, szinte elkapkodták. Maga Pálffy alig beszélt róla. A tanári szobában jóban volt mindenkivel, velünk fiatalokkal pedig felekezeti különbség nélkül barátságot tartott. Mikor egyszer azt mondtam neki: „Ha reverenda nem volna rajtad, vastagnyakú kálomistának nézne az ember”, azt válaszolta, nem csoda, a nagyapja még református volt, az apját keresztelték katolikusként. Meg nem állhattam, hogy azt ne mondjam neki: református származású emberekből lesznek a Pázmány Péterek, az *ecclesia militans* legharcosabb képviselői.

Ady Pálffy származásáról mit sem tudott; annál érdekesebb, amit róla a Nagyváradi Naplóban írt *Felekezeti részesség* címmel. „A mai felekezetieskedők anélkül részegek, hogy ittak volna. Higgye el nekünk

Pálffy Béla úr, kire egészen véletlenül hivatkoztunk, hogy ő maga nem tehet a maga türelmetlen felekezeti voltáról. Ő, akiben annyi savanarolai vonás van, egy tisztábban látó korban, negyven évvel ezelőtt vagy negyven év múlva például forradalmár lett volna vagy lenne. A legfanatikusabb harcosa volna a legteljesebb szabadságjogoknak, míg így nevelése és kora, az élet egészen másszabásúvá tették. S itt nem válasz, csak megjegyzés címén mutatunk rá a katolikus legényegyesületre. Pálffy igazgató úr, mi hisszük, hogy sohasem mondja a nagyváradai egyesületben, hogy kerüljétek a hitvány eretnekeket s üssétek a krisztus-kínzó zsidókat, de a legényegyesületek mivolta, szelleme, keretei előbb-utóbb az el nem hangzott jelszavakig fogják vezetni."

Ezt Ady 1902 február 19-én jelentette meg, amikor még nem voltam Váradon, tehát nem olvashattam. A következő napi számban Ady továbbra is Pálffyval foglalkozik, és itt már markánsabb vonásokkal fest róla képet. „Egy kemény, bátor ellenfélről akarunk szólni néhány szót. Ez a kemény, bátor ember valószínűleg ma is doronggal támad ránk, de ötven súlyos dorong sem ijeszt bennünket vissza attól, hogy el ne ismerjük az ő érdekes egyéniségének értékét. Pálffy Béláról írunk, erről a reverendás forradalmárról, erről az elhibázott Pázmány Péterről. Mert ő valószínűleg egy új Pázmány — nagyváradai elkésett kiadásban. Voltaképpen ő Mikes Kelemennek született. Kurucnak és bátornak. Goromba ellenfeleink között ő a legszimpatikusabb. Őreá nem lehet soha haragudni. Ő az, aki egyházi téren nagy karriert nem fog csinálni. Mert szeretik a békétlen embert ott is, amely táborban Pálffy küzd, de zsíros kanonokság, püspökség nem az ilyen forradalmár papok számára ürrül meg. Ő harcias, bátor, mert eleme a harc. Bárhova is állítanak Pálffy Bélát, az ő harcos kedve ugyanaz volna. Hiszen önérzetesen szokta mondogatni: A reverendám ne tessék nézni. Tessék ütni Pálffy Bélát a reverendája nélkül. Pálffy Béla kiállja ám az ütést."

„Nekünk egyébként egy más nyilatkozat cseng folyton a fülünkbe. Ez a nyilatkozat majdnem szóról szóra így hangzott: „Higyjék el az urak, hogy az én igazságaimnak majdnem mártírja vagyok. Nem szeretnek engem az én igazságaimért azok, akikről Önök azt hiszik, hogy én érettük viaskodom. Bizony nem..."

(Ebből látszik, hogy Ady személyesen is érintkezett Pálffyval. Majd Ady így fejezi be cikkét): „Ez a nyilatkozat már szimpatikusá teheti előtünk Pálffy Bélát. Bizony, mondjuk, ez az ember, ha szerencsés körülmények között születik és nevelődik: ma radikálisabb sokkal Vázsonyinnál..."

Ha Ady ilyen elismeréssel ír egy politikai ellenfélről, senki sem gondolhatja, hogy tollamat elfogultság vezet, mikor Pálffyra visszaemlékezem.

Pálffy értette a tréfát is. A tanári szobában mindig ugyanarra a helyre ült és fejét mindig a falnak ugyanarra a pontjára hajtotta. Ennek persze nyoma maradt, mire azt mondtam neki: „Íme, a sötét reakció!" Jót nevetett rajta, persze nem maradt adósom. Egy ismert dallamra szellemes verset faragott kopaszodó fejemre. Lehet, hogy a sorrend fordított volt, az bizonyos, hogy sokat evődtünk. Ugyanolyan jó barátságot tartott az evangélikus dr. Visnya Aladárral és két zsidó vallású kartársunkkal, Hegedűs Árpáddal és Katona Józseffel. Így pl. Katona barátunk nevenapjára ő rendelte tréfából az ünnepelt ablaka alá a fűvös hángszereken ugyancsak keserves-komikusan játszó ún. „malacbandát", „műkedvelő" sihederek zenekarát. Zajos sikere volt ennek az ötletnek.

Tréfás, jókedvű ember volt. Egyszer pl. a kemikusunkat belefotografálta egy lombikba, a természettudósunkat — valóban az volt — egy spirítuszos üvegbe. Szép színes fényképeket őrzök tőle kirándulásainkról.

És itt legyen szabad közbevetőleg iskolánkat is megvédeni Hegedűs Nándorral szemben. Azt írja Ady-könyvében: „A premontréiek látták el a főgimnáziumi oktatást, sőt az állami tankerületi főigazgató is premontréi pap volt, Nátafalussy Kornél személyében. Ez azt jelentette, hogy az állami középiskolákban is klerikális szellemnek kellett uralkodnia.” (7. l.)

Azon nem csudálkoznám, ha Hegedűs Nándor megütődik azon, hogy az állam kötelezte magát, hogy a nagyváradai főigazgatók a szerzetes rendekből választassanak ki (azok aztán megállapították sorrendjüket, pl. a premontréi után a cisztercita következett), a debreceni főigazgatónak reformátusnak, a nagyszebeninek evangélikusnak kellett lennie. De mondjon el egy esetet is, amikor Nátafalussy főigazgatósága alatt a klerikális szellem lehetét érezte. A reáliskolának Hegedűs nyolcadosztályos korában az igazgatót is beleszámítva 15 tanára volt, 4 katolikus, 9 protestáns, 2 zsidó vallású tanár. Egyik sem volt klerikális. Ugyanakkor az intézetünkbe 281 tanuló járt, ebből mindössze 39 volt római katolikus, 1 görög katolikus, 14 görög keleti, 10 evangélikus, 45 református és 173 izraelita, az *Értesítő* megállapításának sorrendjében. Ebből megállapítható az is, hogy ilyen diákságban nehezen lehetett volna a klerikális szellemet terjeszteni. Tegyük ehhez hozzá a következő mozzanatot. Az orthodox izr. tanítványoknak vallástanára, Gabel Jakab, az orth. izr. polgári iskola igazgatója megtiltotta, hogy a szombati napon írjanak. Ennek folytán az egész intézetben szombati napon nem lehetett írásbeli dolgozatot íratni vagy javíttatni, nem lehetett ezeket a tanulókat feleltetni, ha ez a táblára való írással kapcsolatos volt. Minthogy előírás szerint az írásbeli érettséginek három egymásutáni napon kellett lefolynia, megtörtént, hogy ugyanabban az évben, amikor Hegedűs Nándor érettségizett, a francia írásbeli érettségi szombatra esett. Az izr. orth. tanulóknak Gabel Jakab megtiltotta, hogy megjelenjenek. Erre külön írásbelit tettek, persze más tételt kaptak (Bona-parté Napoleon). Mindnyájan megfeleleltek, a 3 elégtelen nem közülük került ki, arra világosan emlékszem. Az *Értesítő* nem mondja el az esetet, csak beszámol az „utólag vizsgázott jelöltek” írásbelijéről. Hogy mit jelent ez az *utólag*, arra már kevesen emlékeznek. Talán már Hegedűs Nándor sem. De hogy ebben a katolikus klerikalizmusnak a szelleme nem nyilvánult meg, az bizonyos.

Nátafalussy Kornél némely megnyilatkozásában soha senki nem érezhetett vallási elfogultságot, csak jó katolikus volt. Egy temesvári tanárnak pl. valami ügyes-bajos dolgában személyesen Nátafalussyhoz kellett fordulnia. Meghívta ebédre és egyúttal meghívott kettőnket, két evangélikust, Visnay Aladárt, meg engem. Mikor halálának közeledtét érezte, Visnay távollétében csak engem hívott betegágyához, hogy elbúcsúzzon tőlem. Búcsúnknak hamarabb vége szakadt, mint a helyzet is kívánta volna, mert akkor érkeztek rendtársai, hogy feladják rá az utolsó kenetet. Hogy miért tüntetett ki kettőnket Nátafalussy Kornél figyelmével, magunk sem tudtuk. Közelebbi viszonyban nem is voltunk vele, soha senki kegyeit nem kerestük, valamiképp mégis ragaszkodott hozzánk. Halála után igazgatóknak magam ajánlkoztam, hogy megírom *Értesítőnk* számára nekrológját, és én emlékeztem meg róla az *Országos Középiszkolai Tanáregyesületi Közölnyben* is.

Hogy Nátafalussy főigazgatósága alatt Adyn kívül mily kényes kérdések kerültek a vezetésem alatt álló önképzőkörben megvitatásra, azt az Ady Múzeum II. kötetében érintettem. Ezt csak Nátafalussy utóda tette vizsgálat tárgyává, de ő is igazolt engem. Akkor ugyan már nem tanítottam Váradon.